

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 เดือนตุลาคม-ธันวาคม 2563

รูปแบบการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ซอง ในจังหวัดจันทบุรีและตราด ETHNOMEDICINE OF THE CHONG'S CHANTABURI AND THE CHONG'S TRAT

วันที่รับต้นฉบับบทความ: 9 กรกฎาคม 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 9 กันยายน 2563

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 25 กันยายน 2563

ปริศนา กาญจนกันทร*

Prisana Kanjanakuntorn

คมพล สุวรรณภู**

Khompol Suvarnakuta

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การสืบทอดองค์ความรู้จากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ซอง ชุมชนบ้านตะเคียนทอง ตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบ้านช้างพลู ตำบลช้างพลู อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ซึ่งทั้งสองชุมชนมีวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น อีกทั้งในท้องถิ่นยังมีวิธีการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากศาสตร์โบราณ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพและเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จำนวน 27 คน และนำมาวิเคราะห์โดยอาศัยหลักตรรกะควบคู่บริบท พบว่ารูปแบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ซอง มีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่กับธรรมชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับตัว และความสามัคคีในชุมชน ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาและต่อยอดวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เพื่อเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพในรูปแบบต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ ควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมา โดยผ่านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นอกจากนี้ชุมชนควรพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกับการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นสินค้าและบริการที่ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างรายได้ให้กับ

* คุษภูมินิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
e-Mail: air-prisana@hotmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนในเชิงนโยบายจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จัดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการประสานงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การแพทย์ชาติพันธุ์, การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กลุ่มชาติพันธุ์ของ

ABSTRACT

The purpose of this research is to study the forms and factors of (ethnomedicine) locality health services by using the local knowledge those have inherited from “Chong’s People” of Baan-Takientong community, Klong-Ploo district, Khao Khitchakut, Chantaburi province, (Chong of Chantaburi) and Baan Changtool community, Changtool district, Bo-rai, Trat province, (Chong of Trat). Those two communities are famous for their unique and outstanding culture with specific identities. Moreover, there are locality health services by using the local knowledge from their ancient science through conducting qualitative research and collecting necessary information, methodically analyzed, and contexts examined from 27 informants. The result is showing that the majority forms and factors of ethnomedicine, the locality health care of “Chong’s people” are included of the living with nature, the belief, the culture, the local knowledge, the adaptation, and the communities unity that developing and expanding into other choices and forms of holistic health care.

Suggestion: The new generation needs to learn and know about their history through local curriculum development. Furthermore, as a further matter of fact, the community itself need to develop into a cultural tourist attraction together with local’s resources development that could upgrade into the high standard products and services, which would bring in money, making a profit and stabilize the local economy for the local people as well as policies support from relevant sectors. Arrange for the department responsible for coordination developments and let the ethnomedicine, the locality health services continuing as concrete as it should be.

Keywords: ethnomedicine, locality health care, local knowledge, Chong’s people.

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) เป็นการนำเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตโดยอยู่บนพื้นฐานทางธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของระบบนิเวศที่ซับซ้อน ซึ่งเกิดจากการที่คนในพื้นที่แสวงหาความรู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติและทางสังคม ภูมิปัญญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการสืบทอดองค์ความรู้ที่ถูกส่งสมมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ ด้าน ที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อของคนในชุมชน และสภาพแวดล้อม (มนตรี โคตรคันหา, ออนไลน์, 2550) เช่น ภูมิปัญญาการสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหาร ประจำถิ่น รวมถึงการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบพื้นบ้าน

ความสามารถและทักษะการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของบรรพบุรุษสู่คนรุ่นปัจจุบัน มีการผ่านกระบวนการที่หลากหลายทั้งการอนุรักษ์ พื้นฟู ประยุกต์ใช้ รวมถึงการสร้างใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมและยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นการใช้สมุนไพรหรือการนวดเพื่อรักษาและป้องกันโรค เกิดจากการทดลองใช้ เรียนรู้ และสังเกตสรรพคุณของพืชและสัตว์ป่าที่กินพืชเป็นอาหาร

กลุ่มชาติพันธุ์ชอง (Chong) เป็นชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดจันทบุรี ระยอง และตราด พบมากในชุมชนบ้านตะเคียนทอง ตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบ้านช้างหลด ตำบลช้างหลด อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ชาวชองมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนของคนในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อเรื่องผี เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา เป็นต้น เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชาวชองเป็นป่าเขา อีกทั้งในอดีตชาวชองประกอบอาชีพเกี่ยวกับการหาของป่าล่าสัตว์จึงทำให้มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ชาวชองเกิดความรักและเคารพบูชาธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรักใคร่ สามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จากความเชื่อในไสยศาสตร์และสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ทำให้ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพสุขภาพแบบพื้นบ้านของชาวชองมีความเชื่อเหล่านี้มาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งสะท้อนถึงต้นกำเนิดของการเป็นหมอพื้นบ้านของชุมชน

หมอพื้นบ้านของชาวชองจะประกอบไปด้วย หมอนวดหรือหมอจับเส้น หมอเป่า หมอคาถา หรือหมอมนต์ และหมอยาสมุนไพร หมอพื้นบ้านเหล่านี้จะมีการเซ่นไหว้ผีเพื่อให้การรักษาสำเร็จไปได้ด้วยดี หรือแม้แต่การบูธเพื่อถามผีถึงสาเหตุของความเจ็บไข้ (เกวลี สิตาธรรม และคณะ, 2561) แต่ในปัจจุบันภูมิปัญญาของชาวชองเหล่านี้เริ่มจะสูญหายกลายเป็นตำนาน เนื่องจากความเจริญเข้ามา มีบทบาทกับวิถีชีวิตของคนมากขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ มีการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาจนเกิดการกลืนกลายของวัฒนธรรม อีกทั้งชาวชองรุ่นใหม่ขาดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น การส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการดูแลสุขภาพสุขภาพพื้นบ้านแบบองค์รวม เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับการแพทย์ทางเลือก หรือการแพทย์แบบผสมผสาน รวมถึงการกำหนดนโยบายในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การสืบทอดองค์ความรู้จากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาวัฒนธรรม วิถีชีวิต อัตลักษณ์ประจำถิ่น และรูปแบบการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสืบทอดองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาแบบโบราณในการรักษาและป้องกันโรคของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดจันทบุรีและตราด

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเปรียบเทียบ (comparative study) โดยการเลือกพื้นที่แบบเจาะจง 2 พื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและมีเอกลักษณ์ สะท้อนถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านคือ ชุมชนบ้านตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบ้านช้างมูล จังหวัดตราด

ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาย้อนหลังในช่วงระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ ทิศทาง และแนวโน้มของการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

เจาะจงเลือกชุมชนท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น มีการสืบทอดองค์ความรู้การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน และศาสตร์การรักษาโดยภูมิปัญญาแบบโบราณที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ประกอบด้วย 1) ชุมชนบ้านตะเคียนทอง ตำบลคลองพลู อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี และ 2) ชุมชนบ้านช้างมูล ตำบลช้างมูล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

ดำเนินการด้วยเทคนิควิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key-informant) ครอบคลุมเป้าหมายทั้งภาครัฐและภาคชุมชน ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ ได้แก่ หมอพื้นบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน และ 3) กลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป ได้แก่ ผู้ที่เคยรับบริการการดูแลรักษาสุขภาพจากชาวชาติพันธุ์ของ วิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยอาศัยหลักตรรกะ แนวคิดทฤษฎีควบคู่บริบท

แนวคิดนำที่ใช้ในการวิจัย (core concept) ศึกษารูปแบบการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านตะเคียนทอง จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบ้านช้างมูล จังหวัดตราด เชื่อมโยงแนวคิดศาสตร์การรักษาโดยภูมิปัญญาแบบโบราณ เช่น การใช้

สมุนไพรประกอบอาหาร ใช้เพื่อรักษาและป้องกันโรค การคำนวณธาตุ การถามผีเรื่องความเจ็บป่วย และการนวดแบบซองเพื่อรักษาอาการต่าง ๆ เป็นทางเลือกในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาใหม่ หรือนำไปประยุกต์ใช้กับการแพทย์แบบผสมผสาน ตลอดจนการกำหนดนโยบายในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ของ พบว่า ทั้งสองพื้นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นป่าเขา ส่งผลต่อการประกอบอาชีพคือการหาของป่าและล่าสัตว์ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ของมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ทำให้ชาวซองเกิดความรักและเคารพบูชาธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรักใคร่ สามัคคีกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ชาวซองยังมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ อาทิ วัฒนธรรมทางด้านภาษา เรียกว่า “ภาษาซอง” ที่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน ประเพณีบางอย่างของชาวซองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันโดยไม่ถูกประเพณีอื่นกลืนหรือเลือนหายไป เช่น ประเพณีการแต่งงานลูกสาวคนโต ประเพณีเล่นผีหึ่ง เป็นต้น อีกทั้งยังมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย การกินอยู่เกิดจากการหาของป่าและพืชสมุนไพรประกอบอาหาร หรือใช้ผลิตเป็นยารักษาและป้องกันโรคภายในครัวเรือน เช่น ยาต้ม ตลอดจนการดูแลรักษาสุขภาพที่เกิดจากศาสตร์โบราณ เช่น การนวดแผนซอและการอบสมุนไพรสมุนไพรเพื่อการรักษาสุขภาพ

ทั้งสองชุมชนมีรูปแบบการรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านที่แตกต่างกันในบางประการ โดยพบว่า ชุมชนบ้านตะเคียนทองมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ หมอนวด เช่น หมอนวดแผนซอ มีลักษณะการนวดที่ใช้ไฉ่วัยวะทุกส่วนของร่างกายในการนวด วิธีการนวดแบบกดลึกให้ถึงเส้น ใช้แรงมากในการนวด ส่วนหมอสมนไพร เช่น หมอคุณธาตุ เป็นการปรับธาตุในร่างกายคนไข้ และหมอคาถา เช่น หมอบุรณ ที่ถามผีถึงสาเหตุของ

ความเจ็บไข้ โดยหมอพื้นบ้านเหล่านี้จะมีการเช่นไหว้ผีเพื่อให้การรักษาสำเร็จไปด้วยดี ส่วนชุมชนบ้านช้างมูลนั้น ปัจจุบันมีวิธีการรักษาโดยวิธีการอบสมุนไพรที่พัฒนาและต่อยอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งสมัยก่อนจะใช้ผ้าผวยมาคลุมทั้งตัวตั้งแต่ศีรษะไปจนถึงหม้ออบสมุนไพร แต่เนื่องจากผ้าที่ใช้จะเปียกชุ่มเมื่อรักษาเสร็จ เพราะมีไอน้ำจากหม้อต้ม ยากต่อการทำความสะอาด จึงเกิดความคิดนำสุมไก่อมาประยุกต์ใช้กับการอบสมุนไพร ซึ่งมีความเหมาะสม เนื่องจากสุมไก่อมีลักษณะที่เป็นโครงครึ่งวงกลม สามารถคลุมคนอบได้พอดี อีกทั้งมีรูตรงกลางทำให้คนที่มารักษาสามารถนำศีรษะขึ้นมาระหว่างอบได้เพื่อจะได้เห็นอาการของคนอบได้ชัดเจน ผู้รับบริการสามารถเข้า-ออกได้อย่างสะดวก นอกจากนี้สุมไก่อยังเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายภายในท้องถิ่น และยังมีการส่งเสริมจากชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และมีสินค้า OTOP ประจำหมู่บ้านด้วย

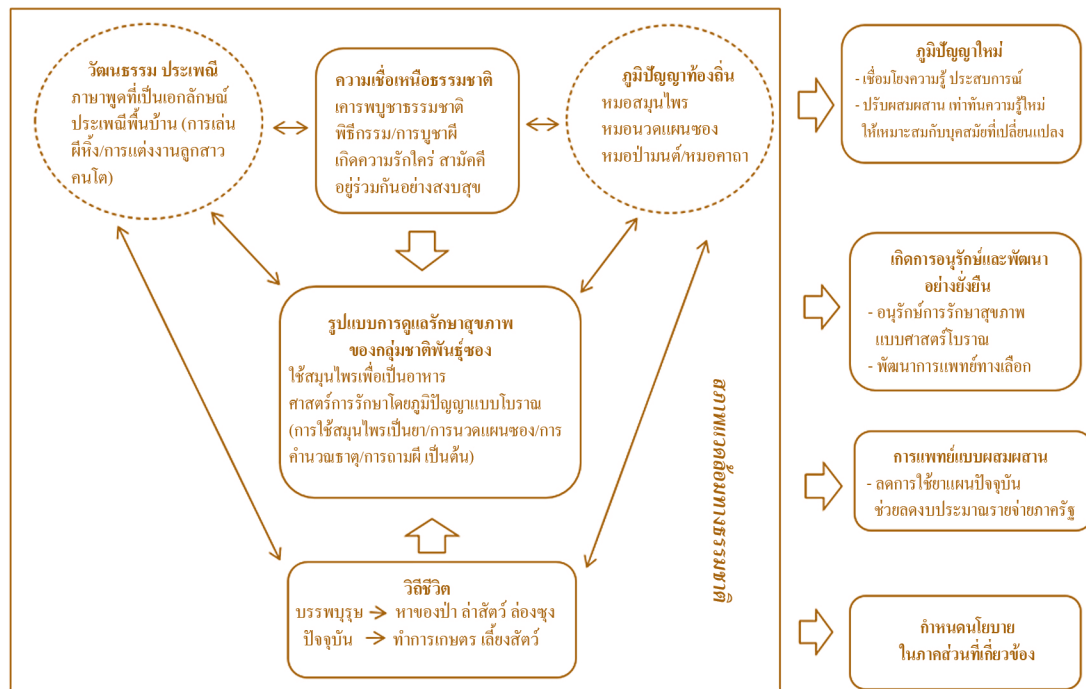
2. รูปแบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ของ ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การนำสมุนไพรมาประกอบเป็นอาหาร เป็นภูมิปัญญาการรักษาสุขภาพของชาวซองมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีการถ่ายทอดต่อกันมา เช่น ใบมะขามอ่อน นำมาประกอบอาหารได้หลายเมนูและมีสรรพคุณขับเสมหะ แก้ไอ แก่หวัดคัดจมูก ใบส้มป่อย มีสรรพคุณถ่ายเสมหะล้างเมือกมันในลำไส้ ใบกระวาน ช่วยขับลมและเสมหะ ขมิ้น ช่วยย่อยอาหาร ขับลม เป็นต้น

2.2 การนำสมุนไพรเพื่อทำเป็นยารักษาและป้องกันโรค กลุ่มชาติพันธุ์ของยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะการใช้ภูมิปัญญาในการรักษาและป้องกันโรคด้วยสมุนไพร มีการสืบทอดองค์ความรู้ต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน อาทิ การนำสมุนไพรมาต้มเป็นยารับประทานเพื่อบำบัดอาการต่าง ๆ การอบสมุนไพรสุมไก่อที่มีการประยุกต์และต่อยอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย

2.3 การนวดแบบซอง หรือหมอนวดแผนซอง มีลักษณะการนวดที่ใช้อวัยวะทุกส่วนของร่างกายในการนวด อาทิ มือ เท้า เข่า ศอก ก่อนรักษาจะมีการไหว้ครูท่องคาถาเพื่อบูชาครู มีการใช้การประคบด้วยลูกสมุนไพรมาช่วยในการนวด นอกจากนี้ยังผสมผสานการนวดกับการใช้สมุนไพรเข้าด้วยกัน เช่น การใช้ต้นเช่าคลาน มีการปรับธาตุหรือเรียกว่าการคุณธาตุ เป็นการนำวันเดือนปีเกิดของคนไข้มาคำนวณเพื่อหาธาตุในร่างกาย เมื่อพบว่าธาตุใดขาด จะมีการจัดยาสมุนไพรที่มีฤทธิ์เพิ่มธาตุที่ขาดไป

โดยสรุป รูปแบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ของมี 3 ลักษณะคือการนำสมุนไพรมาประกอบเป็นอาหาร การนำสมุนไพรเพื่อทำเป็นยารักษาและป้องกันโรค และการนวดแบบซอง หรือหมอนวดแผนซอง ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบมีการสืบทอดองค์ความรู้มาจากบรรพบุรุษ โดยปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่กับธรรมชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับตัว และความสามัคคีในชุมชน

ภาพที่ 2 รูปแบบการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ของ
บนพื้นฐานการใช้ธรรมชาติเพื่อดูแลสุขภาพ

อภิปรายผล

ในชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจะมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางพิธีกรรม และงานประเพณี รวมถึงรูปแบบการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านที่เป็นการผสมผสานระหว่างวิถีทาง วิทยาศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตจริง ภูมิปัญญา การแพทย์พื้นบ้านเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันกับวิถีของคนในท้องถิ่น การรักษาโรค จะสอดคล้องกับความเชื่อของการเกิดโรค ซึ่งมีสาเหตุหลักคือความเชื่อเกี่ยวกับความสมดุลของธาตุ ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องผีที่เป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย ความเชื่อเรื่องขวัญ หากขวัญออกจากตัวจะทำให้เจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาที่เป็นแหล่งสะสม และถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ หรือแม้แต่ความเชื่อที่ว่าโรคบางอย่างต้องรักษากับหมอพื้นบ้าน เท่านั้น การรักษาพยาบาลพื้นบ้านไม่มีหลักที่ตายตัวหรือใช้ร่วมกัน หมอพื้นบ้านบางคนรักษาโรคโดยใช้ หลายวิธีผสมผสานกัน เช่น การดูแลสุขภาพของหมอสมุนไพร (พิมพ์ชนก วรณแจ่ม และคณะ, 2560) หรือการผสมผสานการนวดกับการใช้สมุนไพรเข้าด้วยกัน

การบูรณาการภูมิปัญญาด้านการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน ควรเป็นการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานเชื่อมโยงในทุกมิติ ทั้งทางร่างกาย จิตวิญญาณ สังคม ครอบครัว รวมถึงสิ่งแวดล้อม การใช้สมุนไพรและทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน เป็นการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้คนในชุมชนทดแทนการนำเข้ายาจากต่างประเทศ (นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์ และฉัตรสมน พฤทธิปัญญา, ออนไลน์, ม.ป.ป.) ซึ่งในปัจจุบันความนิยมในภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านมีสูงขึ้น วิธีการดูแลสุขภาพมีหลายวิธีที่ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่และได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง เป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพ ทว่านโยบายของไทยในการพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่ผ่านมาเป็นไปอย่างช้า ๆ และเมื่อเปรียบเทียบกับ การสนับสนุนการขยายตัวของระบบบริการสุขภาพแผนปัจจุบันแล้วพบว่า ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ยังเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก อีกทั้งการพัฒนาที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ ทำให้การศึกษาและพัฒนาแยกขาดจากการปฏิบัติจริงของคนในท้องถิ่นที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อ จึงไม่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและใช้จริงในชุมชนมากนัก (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ออนไลน์, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม การดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากศาสตร์โบราณหรือการแพทย์พื้นบ้านที่อยู่บนพื้นฐานการใช้ธรรมชาติเพื่อดูแลธรรมชาติ ก็ยังเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพที่คนส่วนใหญ่ยังต้องการ

ข้อเสนอแนะ

ควรส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาโดยผ่านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ชุมชนควรพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกับการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มีสินค้าและบริการที่ได้มาตรฐานเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นของตน เป็นส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการสนับสนุนในเชิงนโยบายจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่ต้องจัดให้มีหน่วยงานรับผิดชอบในการประสานงาน เพื่อให้การพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านให้เป็นไปอย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

เกวลี สีตาธรรม และคณะ. (2561). *การพัฒนาชุดกิจกรรมที่เน้นภูมิปัญญาการรักษาสุขภาพพื้นบ้านของชาวช่อง ชุมชนบ้านตะเคียนทอง คลองพลู เพื่อพัฒนาผลการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6*. จันทบุรี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 เดือนตุลาคม-ธันวาคม 2563

นริศรา วาสวาท และคณะ. (2561). **การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ เรื่อง การอบสมุนไพรสมุนไพรโดยชาวช่องชำเร ณ บ้านช้างมูล ต.ช้างมูล อ.บ่อไร่ จ.ตราด**. จันทบุรี: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์ และฉัตรสมน พฤตภิณูโย. (ม.ป.ป.). **รูปแบบโรงพยาบาลการแพทย์พื้นบ้าน/แผนไทย** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://phad.ph.mahidol.ac.th/research/Book/2561/Model%20for%20Thai%20Traditional%20Medicine%20Hospital.pdf> [2563, 4 กรกฎาคม].

พิมพ์ชนก วรรณแจ่ม และคณะ. (2560). รูปแบบการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้าน ในอำเภอท่าตะเียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา. **วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์**, 12(3), หน้า 129-139.

มนตรี โคตรคันทา. (2550). **ภูมิปัญญาอีสาน สะออนอีสาน วิถีชีวิต ศิลป วัฒนธรรม และภาษาอีสาน** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://isangate.com/local/knowledge.html> [2563, 3 กรกฎาคม].

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://be7herb.worldpress.com> [2563, 5 กรกฎาคม].